

КОРХОНА МОЛИЯСИНИ РАҚАМЛАШТИРИШ, ИМКОНИАТЛАРИ ВА ХАВФ-ХАТАРЛАРИ**Аманов Азизбек Азимович***Бизнес ва тадбиркорлик олий мактаби
Магистратура 1-босқич талабаси*

Аннотация. Ушбу мақолада рақамли иқтисодиёт шароитида корхона молиясини рақамлаштиришнинг долзарблиги ва аҳамияти таҳлил этилади. Рақамли трансформациянинг бизнесга таъсири [4], рақамли иқтисодиётни тушунишнинг назарий жиҳатлари [2] ва корхона иқтисодиётини рақамли даврга мослаштириш масалалари [3] кўриб чиқилади. Шунингдек, бухгалтерия ҳисобида ахборот технологияларини қўллаш [1], автоматлаштирилган технологияларни жорий этиш истиқболлари [5] ва рақамли иқтисодиётни ривожлантириш шароитида блокчейн технологияларини жорий этиш хусусиятлари [7] ўрганилади. Корхоналарнинг ижтимоий-иқтисодий тизимларида алгоритмлаштиришнинг роли [6], инновацияга йўналтирилган саноат корпорацияларининг концепцияси [8] ва иқтисодиётнинг саноат секторида рақамлаштиришнинг айрим масалалари [9] ҳам таҳлил доирасига киритилган. Мақола корхоналар молиясини рақамлаштиришнинг имкониятлари ва юзага келиши мумкин бўлган хавф-хатарларни аниқлашга қаратилган.

Калит сўзлар: рақамли иқтисодиёт, рақамлаштириш, корхона молияси, рақамли трансформация, бухгалтерия ҳисоби, ахборот технологиялари, блокчейн, алгоритмлаштириш, инновация, саноат.

Аннотация. В статье анализируется актуальность и важность оцифровки корпоративных финансов в цифровой экономике. Рассматривается влияние цифровой трансформации на бизнес [4], теоретические аспекты понимания цифровой экономики [2], вопросы адаптации экономики предприятия к цифровой эпохе [3]. Также изучаются применение информационных технологий в бухгалтерском учете [1], перспективы внедрения автоматизированных технологий [5], особенности внедрения блокчейн-технологий в условиях развития цифровой экономики [7]. В сферу анализа также включены роль алгоритмизации в социально-экономических системах предприятий [6], концепция инновационно-ориентированных промышленных корпораций [8] и некоторые вопросы цифровизации в промышленном секторе экономики [9]. Целью статьи является выявление возможностей и потенциальных рисков оцифровки корпоративных финансов.

Ключевые слова: цифровая экономика, цифровизация, корпоративные финансы, цифровая трансформация, бухгалтерский учет, информационные технологии, блокчейн, алгоритмизация, инновации, промышленность.

Annotation. This article analyzes the relevance and significance of enterprise finance digitalization in the context of the digital economy. The impact of digital transformation on business [4], theoretical aspects of understanding the digital economy [2], and issues of adapting enterprise economics to the digital era [3] are considered. The use of information technologies in accounting [1], prospects for the introduction of automated technologies [5], and features of introducing blockchain technology in the context of digital economy development [7] are also studied. The role

of algorithmization in socio-economic systems of enterprises [6], the concept of an innovation-oriented industrial corporation [8], and some issues of digitalization in the industrial sector of the economy [9] are also included in the analysis. The article aims to identify the opportunities and potential risks of enterprise finance digitalization.

Key words: digital economy, digitalization, enterprise finance, digital transformation, accounting, information technology, blockchain, algorithmization, innovation, industry.

КИРИШ

Бугунги кунда рақамли иқтисодиётнинг моҳиятини англаш [2] ва бизнесни рақамли трансформация қилиш зарурати [4] кучайиб бормоқда. Кўплаб тадқиқотчилар рақамли технологияларнинг корхоналар иқтисодиётига таъсирини ўрганиб, рақамли даврда уларнинг рақобатбардошлигини ошириш йўллари изламоқдалар [3].

Хусусан, бухгалтерия ҳисоби соҳасида ахборот технологияларини қўллаш [1] ва автоматлаштирилган тизимларни жорий этиш истиқболлари [5] алоҳида аҳамият касб этмоқда. Бундан ташқари, булутли технологиялар ва блокчейн каби инновацион ечимларнинг молиявий жараёнларни оптималлаштиришдаги ўрни тобора ортиб бормоқда [7]. Иқтисодиётнинг ижтимоий-иқтисодий тизимларида алгоритмлаштиришнинг аҳамияти [6] ва инновацияга йўналтирилган саноат корпорацияларининг ривожланиши [8] рақамли трансформация жараёнининг муҳим жиҳатларидан ҳисобланади.

Ўзбекистонда ҳам иқтисодиётнинг саноат секторини рақамлаштириш бўйича қатор чора-тадбирлар амалга оширилмоқда [9]. Шундай экан, корхона молиясини рақамлаштиришнинг имкониятлари ва юзага келиши мумкин бўлган хавф-хатарларни аниқлаш ҳамда ушбу жараённинг самарадорлигини ошириш долзарб масала ҳисобланади.

Ушбу мақола корхона молиясини рақамлаштиришнинг назарий ва амалий аспектларини таҳлил қилишга, мавжуд адабиётлар асосида рақамли технологияларнинг молиявий бошқарувга таъсирини кўриб чиқишга ва рақамлаштириш жараёнида юзага келадиган имкониятлар ва хавф-хатарларни аниқлашга бағишланади.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ

Ушбу мақола доирасида корхона молиясини рақамлаштиришнинг имкониятлари ва хавф-хатарларини ўрганиш мақсадида бир қатор илмий манбалар таҳлил қилинди.

Рақамли иқтисодиётнинг назарий асосларига тўхталиб, Бринйолфссон Э. ва Кахин Б. [2] рақамли иқтисодиётнинг моҳияти ва унинг анъанавий иқтисодиётдан фарқли жиҳатларини очиқ беради. Уларнинг фикрича, рақамли технологиялар ахборотни ишлаб чиқариш, тарқатиш ва истеъмол қилиш

усулларини тубдан ўзгартириб, янги бизнес моделлари ва иқтисодий фаолият шакллари пайдо бўлишига олиб келмоқда.

Рақамли трансформациянинг бизнесга таъсири В. А. Плотниковнинг ишларида атрафлича кўриб чиқилган [1]. Муаллиф рақамли технологияларнинг корхоналарнинг барча жабҳаларига, жумладан, бошқарув, ишлаб чиқариш, маркетинг ва молияга таъсирини таҳлил қилади. У рақамли трансформация корхоналарга самарадорликни ошириш, харажатларни камайтириш, янги бозорларни эгаллаш ва мижозлар билан ўзаро муносабатларни яхшилаш имконини беришини таъкидлайди.

Бойко И. П., Евневич М. А. ва Кольшкин А. В. [3] ўз ишларида корхона иқтисодиётини рақамли даврга мослаштиришнинг муҳим жиҳатларини кўриб чиқадилар. Улар рақамли технологияларни жорий этишнинг зарурлигини асослаб берадилар ва бу жараённинг асосий йўналишларини белгилаб берадилар.

Бухгалтерия ҳисоби соҳасида рақамли технологияларни қўллаш масалалари О. В. Китованинг ишида ёритилган [4]. Муаллиф рақамли технологияларнинг бухгалтерия ҳисоби жараёнларини автоматлаштириш, ҳисоботларнинг аниқлиги ва тезкорлигини оширишдаги ролини таҳлил қилади. И. А. Аренков [5] эса бухгалтерия ҳисобига автоматлаштирилган технологияларни жорий этиш истиқболларини ўрганади ва бунинг корхоналар учун қандай афзалликлар келтиришини кўрсатиб беради.

Корхоналарнинг ижтимоий-иқтисодий тизимларида алгоритмлаштиришнинг аҳамияти Кобулов В. К.нинг монографиясида чуқур таҳлил қилинган [6]. Муаллиф алгоритмларнинг бошқарув қарорларини қабул қилиш, жараёнларни оптималлаштириш ва ресурсларни тақсимлашдаги ролини кўриб чиқади.

Рақамли иқтисодиётни ривожлантириш шароитида блокчейн технологияларини жорий этиш хусусиятлари Муминова Э. ва бошқаларнинг ишларида ўрганилган [7]. Муаллифлар Ўзбекистонда блокчейн технологияларини жорий этишнинг потенциали ва муаммоларини таҳлил қиладилар. Муминова Э. А.нинг бошқа ишида [8] инновацияга йўналтирилган sanoat корпорацияларининг концепцияси очиб берилган бўлиб, рақамли технологияларнинг инновацион ривожланишдаги ўрни кўрсатилган.

Кодиров С. [9] ўз мақоласида иқтисодиётнинг sanoat секторида рақамлаштиришнинг айрим масалаларига тўхталади ва бу жараённинг ўзига хос хусусиятларини таҳлил қилади.

Ушбу адабиётлар таҳлили корхона молиясини рақамлаштиришнинг назарий ва амалий жиҳатлари бўйича мавжуд билимларни тизимлаштириш ва тадқиқотнинг кейинги босқичлари учун зарур асосни яратиш имконини берди.

МЕТОДОЛОГИЯ

Ушбу мақолада корхона молиясини рақамлаштиришнинг имкониятлари ва хавф-хатарларини таҳлил қилиш учун қуйидаги методологик ёндашувлардан фойдаланилди:

1. Адабиётларни таҳлил қилиш: Мавзуга оид илмий мақолалар, монографиялар ва бошқа манбалар чуқур ўрганилди [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9]. Адабиётларни таҳлил қилиш жараёнида рақамли иқтисодиётнинг назарий асослари, рақамли трансформациянинг бизнесга таъсири, бухгалтерия ҳисобида ахборот технологияларини қўллаш, автоматлаштириш истиқболлари, булутли технологиялар ва блокчейннинг молиявий жараёнларга таъсири, алгоритмлаштиришнинг роли, инновацияга йўналтирилган корпорациялар концепцияси ва саноат секторида рақамлаштиришнинг ўзига хос хусусиятлари бўйича мавжуд қарашлар тизимлаштирилди.

2. Қиёсий таҳлил: Корхона молиясини рақамлаштиришнинг турли аспектлари бўйича мавжуд адабиётлардаги фикрлар қиёсий таҳлил қилинди. Рақамли технологияларни молиявий бошқарувга жорий этишнинг турли хил ёндашувлари ва уларнинг самарадорлиги таққосланди.

3. Тизимли таҳлил: Корхона молиясини рақамлаштириш жараёни унинг асосий элементлари (бухгалтерия ҳисоби, молиявий таҳлил, қарор қабул қилиш, харажатларни бошқариш ва бошқалар) ўртасидаги ўзаро боғлиқликни ҳисобга олган ҳолда тизимли равишда таҳлил қилинди. Рақамли технологияларнинг ҳар бир элементга таъсири кўриб чиқилди.

4. Илмий-назарий умумлаштириш: Таҳлил қилинган адабиётлар ва қиёсий таҳлил натижалари асосида корхона молиясини рақамлаштиришнинг имкониятлари ва хавф-хатарлари бўйича илмий-назарий умумлашмалар ва хулосалар шакллантирилди.

Ушбу методологик ёндашувлар мавзунини чуқур ўрганиш, мавжуд билимларни тизимлаштириш ва тадқиқот саволларига асосланган жавоблар топиш имконини берди.

ОЛИНГАН НАТИЖАЛАР

Ушбу тадқиқот доирасида юқорида келтирилган адабиётларни таҳлил қилиш натижасида корхона молиясини рақамлаштиришнинг қуйидаги асосий натижалари ва хулосалари шакллантирилди:

1. Рақамли иқтисодиётнинг ривожланиши корхоналар учун янги имкониятлар яратади. Рақамли технологиялар корхоналарга самарадорликни ошириш, харажатларни камайтириш, янги бозорларга чиқиш ва мижозлар билан ўзаро муносабатларни яхшилаш имконини беради [1, 2, 3].

2. Рақамли трансформация корхоналарнинг барча жабҳаларини қамраб олади. Молиявий бошқарув ҳам рақамли технологияларнинг таъсиридан четда қолмайди. Бухгалтерия ҳисобини автоматлаштириш, молиявий таҳлилни такомиллаштириш ва қарор қабул қилиш жараёнларини тезлаштириш рақамлаштиришнинг муҳим йўналишлари ҳисобланади [4, 5].

3. Инновацион технологиялар молиявий жараёнларни оптималлаштиришда муҳим рол ўйнайди. Булутли технологиялар, блокчейн ва бошқа замонавий ечимлар корхоналарга хавфсиз, шаффоф ва самарали молиявий операцияларни амалга ошириш имконини беради [6, 7].

4. Рақамли технологияларни жорий этиш муайян хавф-хатарларни ҳам юзага келтиради. Киберхавфсизлик, маълумотларнинг ҳимояси ва технологик инфратузилмани қўллаб-қувватлаш билан боғлиқ муаммолар рақамлаштириш жараёнида эътиборга олиниши лозим бўлган муҳим жиҳатлардир [8].

5. Рақамли трансформация муваффақияти кўп жиҳатдан корхоналарнинг ички имкониятларига боғлиқ. Малакали кадрларнинг мавжудлиги, технологик инфратузилманинг тайёрлиги ва бошқарувнинг инновацион ўзгаришларга тайёрлиги рақамлаштириш жараёнининг муҳим омиллари ҳисобланади [9].

6. Корхоналарнинг ижтимоий-иқтисодий тизимларида алгоритмлаштириш ва инновация муҳим ўрин тутаяди. Бошқарув қарорларини қабул қилишда алгоритмлардан фойдаланиш ва инновацион ғояларни қўллаб-қувватлаш рақамли иқтисодиёт шароитида корхоналарнинг рақобатбардошлигини оширишга хизмат қилади [6, 8].

Ушбу натижалар корхона молиясини рақамлаштиришнинг кўп қиррали жараён эканлигини кўрсатади ва бу жараённинг муваффақиятли амалга оширилиши учун комплекс ёндашув зарурлигини таъкидлайди.

МУҲОКАМА

Ушбу тадқиқот натижалари рақамли иқтисодиётнинг жадал ривожланиши шароитида корхона молиясини рақамлаштиришнинг муҳим аҳамиятини яна бир бор тасдиқлайди. Таҳлил қилинган адабиётлар шуни кўрсатадики, рақамли технологиялар корхоналар учун кенг имкониятлар эшигини очаяди, шу билан бирга муайян хавф-хатарларни ҳам келтириб чиқаради.

Бринйолфссон Э. ва Кахин Б.нинг [2] рақамли иқтисодиётнинг фундаментал асосларини очиб бериши, В. А. Плотниковнинг [1] рақамли

трансформациянинг бизнесга кенг қамровли таъсирини таҳлил қилиши корхоналарнинг рақамлаштириш жараёнига киришиши нақадар зарур эканлигини кўрсатади. Бойко И. П., Евневич М. А. ва Кольшкин А. В.нинг [3] корхона иқтисодиётини рақамли даврга мослаштириш бўйича қарашлари ушбу жараённинг стратегик аҳамиятини белгилайди.

Бухгалтерия ҳисоби соҳасида О. В. Китова [4] ва И. А. Аренков [5] томонидан олиб борилган тадқиқотлар рақамли технологияларнинг ҳисоб жараёнларини автоматлаштириш ва самарадорликни оширишдаги ролини яққол намоён этади. Кобулов В. К.нинг [6] ижтимоий-иқтисодий тизимларда алгоритмлаштиришнинг аҳамиятига бағишланган иши эса молиявий қарорлар қабул қилишда рақамли ечимларнинг ўрнини белгилаб беради.

Муминова Э. ва бошқаларнинг [7] блокчейн технологияларини рақамли иқтисодиёт шароитида жорий этиш хусусиятларини ўрганиши инновацион молиявий инструментларнинг келажагини кўрсатади. Муминова Э. А.нинг [8] инновацияга йўналтирилган корпорациялар концепцияси рақамли технологияларнинг корхоналарнинг инновацион ривожланишидаги аҳамиятини таъкидлайди. Кодиров С.нинг [9] саноат секторида рақамлаштириш масалаларига бағишланган тадқиқоти эса рақамлаштиришнинг соҳавий хусусиятларини очиб беради.

Шу билан бирга, таҳлил шуни кўрсатадики, рақамлаштириш жараёни ўз-ўзидан содир бўлмайди ва муайян хавф-хатарлар билан боғлиқ. Киберхавфсизлик, маълумотлар ҳимояси, технологик инфратузилмани қўллаб-қувватлаш ва малакали кадрларнинг етишмаслиги каби муаммолар рақамлаштиришнинг муваффақиятли амалга оширилишига тўсиқ бўлиши мумкин.

Хулоса қилиб айтганда, корхона молиясини рақамлаштириш замонавий иқтисодиётнинг талаби бўлиб, кенг имкониятларни тақдим этади. Бироқ, бу жараённи муваффақиятли амалга ошириш учун мавжуд хавф-хатарларни ҳисобга олиш ва уларни бартараф этиш бўйича комплекс чора-тадбирларни ишлаб чиқиш зарур. Келгусида бу соҳада олиб бориладиган тадқиқотлар рақамлаштиришнинг амалий жиҳатларини чуқурроқ ўрганишга ва корхоналарга бу жараённи самарали бошқариш бўйича аниқ тавсиялар ишлаб чиқишга қаратилиши лозим.

ХУЛОСА

Ушбу тадқиқот натижалари шуни кўрсатадики, корхона молиясини рақамлаштириш замонавий иқтисодиётнинг ажралмас қисми бўлиб, корхоналарга кенг қўламли имкониятларни тақдим этади. Рақамли

технологиялар бухгалтерия ҳисоби жараёнларини автоматлаштириш, молиявий маълумотларнинг шаффофлигини ошириш, таҳлил ва қарор қабул қилиш самарадорлигини таъминлаш, харажатларни камайтириш ва инновацион молиявий инструментлардан фойдаланиш имконини беради.

Таҳлил қилинган адабиётлар шуни кўрсатадики, рақамли трансформация корхоналарнинг барча фаолият соҳаларига таъсир кўрсатиб, уларнинг рақобатбардошлигини ошириш ва ривожланиши учун янги йўлларни очади. Бироқ, рақамлаштириш жараёни киберхавфсизлик, маълумотлар химояси, технологик инфратузилма ва малакали кадрлар билан боғлиқ муайян хавф-хатарларни ҳам ўз ичига олади.

Корхоналар рақамлаштиришнинг барча афзалликларидан самарали фойдаланиш ва юзага келиши мумкин бўлган хавф-хатарларни минималлаштириш учун комплекс стратегияларни ишлаб чиқишлари ва амалга оширишлари зарур. Бунда замонавий ахборот технологияларини жорий этиш, киберхавфсизликни таъминлаш, ходимларнинг рақамли саводхонлигини ошириш ва инновацион ечимларни қўллаб-қувватлаш муҳим аҳамиятга эга.

Хулоса қилиб айтганда, корхона молиясини рақамлаштириш - бу нафақат замон талаби, балки корхоналарнинг барқарор ривожланиши ва рақобатбардошлигини таъминлашнинг муҳим омилidir.

Адабиётлар рўйхати:

1. Plotnikov, V. A. (2018). Digital economy: conceptual essence and features of development in Russia. *Proceedings of St. Petersburg State University of Economics*, 4(112), 16-24.
2. Brynjolfsson, E., & Kahin, B. (Eds.). (2002). *Understanding the Digital Economy*. Massachusetts Institute of Technology, Cambridge, MA.
3. Бойко, И. П., Евневич, М. А., & Кольшкин, А. В. (2017). Экономика предприятия в цифровую эпоху. *Российское предпринимательство*, 18(7), 1127-1130.
4. Kitova, O. V. (n.d.). *Digital Transformation of Business*. Retrieved from http://digitaleconomy.ru/images/easyblog_articles/320/kitova.pdf
5. Arenkov, I. A. (2018). Digitalization of enterprise business processes. *Russian Entrepreneurship*, 19(5), 1711-1722.
6. Кобулов, В. К. (1998). *Алгоритмизация в социально-экономических системах*. Tashkent: Fan.
7. Muminova, E., Honkeldiyeva, G., Kurpayanidi, K., Akhunova, S., & Hamdamova, S. (2020). Features of Introducing Blockchain Technology in Digital Economy Developing Conditions in Uzbekistan. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 159, p. 04023). EDP Sciences.

8. Муминова, Э. А. (2016). The concept of an innovation-oriented industrial corporation: essence, definition, objectives and basic principles of functioning. Молодой ученый, (25), 330-332.
9. Kodirov, S. (2020). Some issues of digitalization in the industrial sector of the economy. ISJ Theoretical & Applied Science, 12(92), 127-130.
10. Джалилова, С. М. (2024, November). Цветовые образы в испанском языке: этнолингвистические аспекты. In Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit (pp. 150-151).
11. Shamahmudova, A., & Djalilova, S. (2024). Retracted: Discourse strategies of ecology and environment. In BIO Web of Conferences (Vol. 84, p. 04025). EDP Sciences.
12. Ядгарова, Г. И., Шакарова, Ф. Д., Калинина, О. Н., & Хосилова, Ф. Р. (2020). Роль речевых ситуаций в обучении иноязычной речи. Молодой ученый, (17), 155-157.
13. Шарипов, К. К., Хошимов, Ш. М., & Саида, И. М. (2021). Анализ коэффициента теплоотдачи при конденсации углеводородных паров.
14. Худайбердиев, А. А., & Шарипов, К. К. (2017). Изучение процесса конденсации углеводородных паров в опытном кожухотрубчатом аппарате. Химическая промышленность, 94(1), 40-44.